Στοιχεία Αστικού Δικαίου

Διδακτικές διαφάνειες με δραστηριότητες κατανόησης,
μικρές εφαρμογές και εργασίες

Σελ. 15–23, 29, 45–56 |

Τι θα καλύψουμε

Το υλικό ακολουθεί μόνο τη διδακτέα ύλη των συγκεκριμένων σελίδων.

Α	**Κανόνες δικαίου**	δίκαιο, ηθική, εθιμοτυπία, δημόσιο/ιδιωτικό δίκαιο, πηγές δικαίου
Β	**Δικαιώματα**	έννομη σχέση, δικαίωμα και υποχρέωση
Γ	**Πρόσωπα**	φυσικά και νομικά πρόσωπα, προσωπικότητα, σωματείο, ίδρυμα κ.ά.

Μαθησιακοί στόχοι

Στο τέλος της ενότητας ο/η μαθητής/τρια πρέπει να μπορεί να…

1. διακρίνει κανόνα δικαίου, ηθικής και εθιμοτυπίας
2. αναγνωρίζει πότε έχουμε έννομη σχέση, δικαίωμα και υποχρέωση
3. εξηγεί ποια είναι τα φυσικά και ποια τα νομικά πρόσωπα
4. λύνει σύντομα πρακτικά περιστατικά με απλή νομική συλλογιστική

Κριτήριο επιτυχίας: όχι αποστήθιση όρων. Να μπορείς να τους εφαρμόζεις σε παραδείγματα καθημερινής ζωής.

Α΄ Ενότητα

Δίκαιο – Ηθική – Εθιμοτυπία και πηγές δικαίου

Σελ. 15–23

Γιατί υπάρχουν κανόνες;

Η κοινωνική συμβίωση χρειάζεται κοινό πλαίσιο συμπεριφοράς.

Ο άνθρωπος ζει με άλλους

δημιουργεί ομάδες και κράτη

Οι σχέσεις συγκρούονται

υπάρχουν αντίθετα συμφέροντα

Το δίκαιο βάζει όρια

με στόχο κοινωνική ειρήνη και δικαιοσύνη

Οι τρεις βασικές κατηγορίες κανόνων

Δεν είναι όλα «νόμος». Αυτό είναι το πρώτο κρίσιμο ξεκαθάρισμα.

Κανόνες δικαίου — θεσπίζονται και επιβάλλονται από το κράτος

Κανόνες ηθικής — πηγάζουν από τη συνείδηση και τις αντιλήψεις για το καλό

Κανόνες εθιμοτυπίας — κοινωνικές συνήθειες για ευπρεπή συμπεριφορά

Τι είναι δίκαιο;

Ορισμός με απλά λόγια, αλλά χωρίς παραποίηση.

Δίκαιο είναι σύνολο κανόνων που θεσπίζονται από το κράτος και ρυθμίζουν υποχρεωτικά την οργάνωση του κράτους και τις σχέσεις των ανθρώπων.

Κράτος

θεσπίζει

Κανόνας

υποχρεώνει

Κύρωση

επιβάλλει συνέπειες

Δίκαιο / Ηθική

Δίκαιο

Απαιτεί εξωτερική συμμόρφωση.

Δεν εξετάζει πάντα τα εσωτερικά κίνητρα.

Η παράβαση επιφέρει έννομες κυρώσεις.

Ηθική

Απευθύνεται στην εσωτερική διάθεση.

Πηγάζει από τη συνείδηση και τις κοινωνικές αντιλήψεις.

Η παράβαση φέρνει τύψεις ή κοινωνική αποδοκιμασία.

Δίκαιο και εθιμοτυπία

Το ίδιο εξωτερικό φέρσιμο μπορεί να αλλάξει νομικό χαρακτήρα ανάλογα με το πλαίσιο.

Παράδειγμα: ο χαιρετισμός μεταξύ γνωστών είναι κοινωνική συνήθεια. Ο χαιρετισμός μεταξύ στρατιωτικών μπορεί να είναι κανόνας δικαίου.

Καθημερινή κοινωνική σχέση

εθιμοτυπία

Στρατιωτική υπηρεσία

κανόνας δικαίου

Σύντομη δραστηριότητα: γράψε ένα δικό σου παράδειγμα που είναι απλή κοινωνική συνήθεια και ένα που γίνεται νομική υποχρέωση.

Δημόσιο δίκαιο / Ιδιωτικό δίκαιο

Δημόσιο δίκαιο

Ρυθμίζει την οργάνωση και λειτουργία του κράτους και τις σχέσεις του κράτους όταν ασκεί εξουσία απέναντι στους πολίτες.

Παραδείγματα: στράτευση, φορολογία.

Ιδιωτικό δίκαιο

Ρυθμίζει σχέσεις ανθρώπων μεταξύ τους ή σχέσεις ιδιωτών με το κράτος όταν ενεργεί ως απλός ιδιώτης.

Παραδείγματα: πώληση, δάνειο, μίσθωση, γάμος.

Κλάδοι δικαίου

Το Αστικό Δίκαιο ανήκει στο ιδιωτικό δίκαιο και είναι ο βασικός κορμός του.

Δημόσιο δίκαιο

Συνταγματικό
Διοικητικό
Ποινικό
Δικονομικό
Εκκλησιαστικό

Ιδιωτικό δίκαιο

Αστικό
Εμπορικό
Εργατικό
Πνευματικής ιδιοκτησίας

Αστικό Δίκαιο και Αστικός Κώδικας

Ο όρος «αστικό» δεν σημαίνει «της αστικής τάξης». Σημαίνει δίκαιο του κοινού ανθρώπου.

Το αστικό δίκαιο ρυθμίζει τις βασικές ιδιωτικές σχέσεις του ανθρώπου: από την έναρξη και λήξη της προσωπικότητας μέχρι τις συναλλαγές, την οικογένεια και την κληρονομική διαδοχή.

Γενικές αρχές | **Ενοχικό** | **Εμπράγματο** | **Οικογενειακό** | **Κληρονομικό**

Πενταμερής διαίρεση Αστικού Κώδικα

Πηγές δικαίου

Πού αναζητούμε τους κανόνες δικαίου;

Πρωτογενείς	νόμοι, έθιμα, γενικά παραδεκτοί κανόνες διεθνούς δικαίου, ιδρυτικές συνθήκες και κανονισμοί Ε.Ε.
Δευτερογενείς	διεθνείς συνθήκες μετά την κύρωση, γενικές ρήτρες, συλλογικές συμβάσεις εργασίας, διαιτητικές αποφάσεις
Συμβάλλουν αλλά δεν είναι πηγές	νομική επιστήμη και νομολογία

Έθιμα: άγραφο δίκαιο

Δεν αρκεί μια συνήθεια. Χρειάζεται μακροχρόνια εφαρμογή και κοινή πεποίθηση υποχρεωτικότητας.

Γενικά
σε όλη την επικράτεια

Τοπικά
σε ορισμένη περιοχή

Ειδικά
σε συγκεκριμένο κύκλο προσώπων ή σχέσεων

Σήμερα η σημασία των εθίμων ως πηγής δικαίου είναι περιορισμένη, λόγω της μεγάλης νομοθετικής παραγωγής και της κατάργησης πολλών παλαιών εθίμων από τον Αστικό Κώδικα.

Ερώτηση κρίσης: Μια συνήθεια που ακολουθούν όλοι οι μαθητές ενός σχολείου είναι αυτομάτως έθιμο ως πηγή δικαίου; Γιατί;

Έθιμα: άγραφο δίκαιο

Ενδεικτική απάντηση:
Όχι. Μια συνήθεια δεν γίνεται αυτόματα έθιμο ως πηγή δικαίου. Για να θεωρηθεί έθιμο, πρέπει να εφαρμόζεται **ομοιόμορφα και για μεγάλο χρονικό διάστημα** και να υπάρχει η **κοινή πεποίθηση ότι η τήρησή της είναι υποχρεωτική**.
Επομένως, μια συνήθεια των μαθητών ενός σχολείου είναι απλώς κοινωνική πρακτική, εκτός αν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις.

Για να αποτελεί μια πρακτική έθιμο με νομική ισχύ, πρέπει να υπάρχει:
- μακροχρόνια και ομοιόμορφη εφαρμογή και
- κοινή πεποίθηση ότι η τήρησή της είναι υποχρεωτική.

«Δεν αρκεί κάτι να είναι παλιό. Πρέπει να έχει παγιωθεί ως δεσμευτικός κανόνας και να μην έχει καταργηθεί από νεότερο νόμο.»

Παράδοση/συνήθεια = έτσι συνηθίζουμε
Νομικό έθιμο = έτσι πρέπει, επειδή θεωρούμε ότι είναι κανόνας δικαίου.

Έθιμα: άγραφο δίκαιο

Παραδείγματα

- **Προσευχή στο σχολείο**: μπορεί να είναι παγιωμένη θρησκευτική ή σχολική πρακτική, αλλά αυτό από μόνο του δεν σημαίνει ότι είναι **έθιμο ως πηγή δικαίου**. Αν γίνεται επειδή «έτσι συνηθίζεται» ή «έτσι γίνεται στο σχολείο», έχουμε παράδοση/συνήθεια. Για να είναι νομικό έθιμο, θα έπρεπε να υπάρχει πεποίθηση ότι πρόκειται για **δεσμευτικό κανόνα δικαίου**.
- **Χαιρετισμός όταν μπαίνει ο καθηγητής στην τάξη**: συχνή και ίσως μακροχρόνια πρακτική, αλλά είναι κανόνας ευγένειας/εθιμοτυπίας, όχι πηγή δικαίου.
- **Να φορά κάποιος μαύρα σε πένθος**: κοινωνικό έθιμο ή παράδοση, όχι νομικό έθιμο.
- **Να δίνουμε δώρο σε γάμο ή βάφτιση**: κοινωνική συνήθεια, όχι κανόνας δικαίου.

Έθιμα: άγραφο δίκαιο

Παραδείγματα εθίμου ως πηγής δικαίου είναι περιπτώσεις όπου μια πρακτική δεν είναι απλώς συνήθεια, αλλά θεωρείται δεσμευτική και εφαρμόζεται ως κανόνας.

τοπικό κληρονομικό έθιμο: σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδας τα αγόρια, μετά τον θάνατο των γονέων, κληρονομούσαν ό,τι απέμενε μετά την προίκιση των κοριτσιών. Αυτό ήταν τοπικό έθιμο με νομική σημασία, αλλά καταργήθηκε όταν ο Αστικός Κώδικας καθιέρωσε ίσα κληρονομικά δικαιώματα ανεξάρτητα από το φύλο.

εμπορικά έθιμα: Αποτελούν ειδικά έθιμα. Δηλαδή, σε έναν συγκεκριμένο επαγγελματικό ή εμπορικό χώρο μπορεί να υπάρχει μια σταθερή πρακτική που τηρείται επί μακρόν και θεωρείται δεσμευτική στις συναλλαγές.

παραδείγματα:

- Σε μια περιοχή έχει παγιωθεί επί πολλά χρόνια συγκεκριμένος τρόπος διανομής κληρονομικής περιουσίας και όλοι τον θεωρούν υποχρεωτικό.
- Σε έναν εμπορικό κλάδο όλοι οι επαγγελματίες ακολουθούν σταθερά έναν συγκεκριμένο τρόπο παράδοσης ή πληρωμής και θεωρούν ότι «έτσι οφείλει να γίνεται» στις συναλλαγές.
- Σε ένα συγκεκριμένο επάγγελμα έχει καθιερωθεί διαχρονικά συγκεκριμένη πρακτική που οι συναλλασσόμενοι αντιμετωπίζουν ως δεσμευτικό κανόνα, ακόμη κι αν δεν είναι γραμμένος σε νόμο.

Στη σύγχρονη εποχή η σημασία των εθίμων ως πηγής δικαίου είναι **πολύ περιορισμένη**, επειδή υπάρχει μεγάλη νομοθετική παραγωγή και πολλά παλαιότερα έθιμα έχουν καταργηθεί.

Τυπικός νόμος / Ουσιαστικός νόμος

Η βασική διάκριση: άλλες φορές κοιτάμε τη διαδικασία έκδοσης και άλλες το περιεχόμενο του κανόνα.

Τυπικός νόμος

Κοιτάμε ΠΩΣ εκδόθηκε.

Είναι πράξη που έχει περάσει από τη διαδικασία νόμου, δηλαδή από τα αρμόδια νομοθετικά όργανα.

Παράδειγμα: κρατικός προϋπολογισμός. Ψηφίζεται ως νόμος, αλλά δεν θεσπίζει πάντα γενικό κανόνα δικαίου.

Ουσιαστικός νόμος

Κοιτάμε ΤΙ περιέχει.

Είναι κάθε πράξη της Πολιτείας που βάζει γενικό και υποχρεωτικό κανόνα δικαίου, όποιο όργανο κι αν την εξέδωσε.

Παράδειγμα: υπουργική απόφαση που θέτει υποχρεωτικό κανόνα για όλους όσοι αφορά.

Πώς το θυμόμαστε;

Τυπικός = μορφή και διαδικασία έκδοσης | **Ουσιαστικός** = περιεχόμενο, δηλαδή αν θεσπίζει κανόνα δικαίου.

Κλειδί για την τάξη: Ένας νόμος της Βουλής που θεσπίζει γενικό κανόνα είναι συνήθως και τυπικός και ουσιαστικός.

Έναρξη ισχύος – αναδρομικότητα – κατάργηση

Ο νόμος δεν υπάρχει «γενικά». Έχει χρόνο έναρξης, όρια και ιεραρχία.

Έναρξη

αν δεν ορίζεται αλλιώς: 10 ημέρες μετά τη δημοσίευση

Μέλλον

ο νόμος ρυθμίζει σχέσεις από την ισχύ του και μετά

Αναδρομή

επιτρέπεται μόνο αν δεν θίγει συνταγματικές διατάξεις

Κατάργηση

με νεότερο κανόνα ίσης ή ανώτερης τυπικής ισχύος

Κανόνας ελέγχου: κάθε κανόνας πρέπει να συμφωνεί με ιεραρχικά ανώτερο κανόνα. Αλλιώς δεν εφαρμόζεται.

Η «ζωή» ενός νόμου

Πότε αρχίζει, πώς εφαρμόζεται, πόσο ισχύει και πώς καταργείται.

1 Δημοσιεύεται στο ΦΕΚ

→

2 Αρχίζει όταν ορίζει ο ίδιος ή μετά από 10 ημέρες

→

3 Εφαρμόζεται κατά κανόνα για το μέλλον

→

4 Καταργείται μόνο από νεότερο κανόνα ίσης ή ανώτερης ισχύος

Κεντρική ιδέα: ο νόμος δεν «αιωρείται». Έχει χρόνο έναρξης, όρια εφαρμογής και θέση σε ιεραρχία κανόνων.

1. Πότε αρχίζει να ισχύει ένας νόμος;

Πρώτα κοιτάμε τι γράφει ο ίδιος ο νόμος. Αν δεν γράφει τίποτα, εφαρμόζεται ο γενικός κανόνας.

Βήμα 1

Διαβάζουμε την τελευταία διάταξη του νόμου.

Συνήθως γράφει πότε αρχίζει η ισχύς του.

Βήμα 2

Αν γράφει «από τη δημοσίευση στο ΦΕΚ», τότε ισχύει από τη δημοσίευση.

Βήμα 3

Αν δεν ορίζει χρόνο έναρξης, αρχίζει 10 ημέρες μετά τη δημοσίευση στο ΦΕΚ.

Παράδειγμα: Νόμος δημοσιεύεται στις 1/3. Αν γράφει «ισχύει από τη δημοσίευση», εφαρμόζεται από 1/3. Αν δεν γράφει τίποτα, περιμένουμε τον γενικό κανόνα των 10 ημερών.

2. Πόσο διαρκεί η ισχύς του νόμου;

Δεν χρειάζεται να έχει «ημερομηνία λήξης». Ισχύει μέχρι να παύσει νόμιμα.

Βασικός κανόνας

Ο νόμος ισχύει μέχρι να καταργηθεί, να αντικατασταθεί ή να τροποποιηθεί από νεότερο κανόνα.

Προσοχή

Αν ο ίδιος ο νόμος ορίζει συγκεκριμένη διάρκεια, τότε ισχύει για όσο χρονικό διάστημα ορίζει.

Παράδειγμα 1: Ένας νόμος του 2020 εξακολουθεί να ισχύει το 2026, αν δεν έχει καταργηθεί ή τροποποιηθεί.

Παράδειγμα 2: Αν ο νόμος γράφει «ισχύει μέχρι 31/12», τότε η διάρκειά του είναι περιορισμένη.

3. Μη αναδρομικότητα και αναδρομικότητα

Κατά κανόνα ο νέος νόμος ρυθμίζει το μέλλον, όχι το παρελθόν.

Πριν την έναρξη
παλαιά γεγονότα

→

Ημερομηνία έναρξης
του νέου νόμου

→

Μετά την έναρξη
νέες σχέσεις

Μη αναδρομικότητα: ο νόμος εφαρμόζεται από τότε που αρχίζει να ισχύει και μετά.

Αναδρομικότητα: ο νόμος «γυρίζει πίσω» και ρυθμίζει παλαιότερα γεγονότα. Επιτρέπεται μόνο με όρια.

Παράδειγμα: Αν νέο πρόστιμο ισχύει από 1/6, μια παράβαση της 20/5 δεν υπάγεται στον νέο κανόνα, εκτός αν ο νόμος προβλέπει αναδρομική εφαρμογή και αυτό επιτρέπεται συνταγματικά.

4. Κατάργηση και ιεραρχία κανόνων

Δεν μπορεί κάθε όργανο να καταργεί κάθε κανόνα. Μετρά η τυπική ισχύς.

Κανόνας κατάργησης

Ένας κανόνας καταργείται μόνο από νεότερο κανόνα ίσης ή ανώτερης τυπικής ισχύος.

Κανόνας ελέγχου

Κάθε κατώτερος κανόνας πρέπει να συμφωνεί με τους ανώτερους. Αν συγκρούεται, δεν εφαρμόζεται.

Παράδειγμα: Μια υπουργική απόφαση δεν μπορεί να καταργήσει νόμο. Ένας νεότερος νόμος μπορεί να καταργήσει παλαιότερο νόμο.

Επεξήγηση:

«Ένας νόμος αρχίζει να ισχύει όταν το λέει ο ίδιος. Αν δεν το λέει, ισχύει 10 ημέρες μετά τη δημοσίευσή του στο ΦΕΚ. Από τότε και μετά ρυθμίζει κυρίως το μέλλον. Δεν παύει μόνος του να ισχύει, εκτός αν έχει ορισμένη διάρκεια. Συνήθως ισχύει μέχρι να καταργηθεί από νεότερο κανόνα ίσης ή ανώτερης ισχύος.»

«Στο τέλος κάνουμε έλεγχο ιεραρχίας: ένας κατώτερος κανόνας δεν μπορεί να παραβιάζει ανώτερο. Το Σύνταγμα είναι πάνω από τον νόμο, ο νόμος πάνω από την υπουργική απόφαση.»

Μικρή φράση-κλειδί: έναρξη → μέλλον → διάρκεια → κατάργηση → ιεραρχία.

Εργασία Α: έναρξη και αναδρομή

Ομάδες των 3. Για κάθε περίπτωση γράψτε τι ισχύει και γιατί.

1. Νόμος δημοσιεύεται στο ΦΕΚ στις 5/4 και γράφει: «ισχύει από τη δημοσίευσή του». Πότε αρχίζει;

2. Νόμος δημοσιεύεται στο ΦΕΚ στις 5/4 αλλά δεν γράφει πότε αρχίζει. Ποιος κανόνας εφαρμόζεται;

3. Νέος νόμος ισχύει από 1/9 και αυξάνει πρόστιμο. Η παράβαση έγινε στις 20/8. Εφαρμόζεται ο νέος νόμος;

Χρησιμοποιήστε τις λέξεις: ΦΕΚ, δημοσίευση, 10 ημέρες, μέλλον, αναδρομικότητα.

Απαντήσεις Εργασίας Α

Έναρξη ισχύος και αναδρομική εφαρμογή.

1. Αρχίζει στις 5/4, γιατί ο ίδιος ο νόμος ορίζει ότι ισχύει από τη δημοσίευση στο ΦΕΚ.

2. Εφόσον δεν γράφει πότε αρχίζει, εφαρμόζεται ο γενικός κανόνας: 10 ημέρες μετά τη δημοσίευση στο ΦΕΚ.

3. Κατά κανόνα δεν εφαρμόζεται, γιατί η παράβαση έγινε πριν αρχίσει να ισχύει ο νέος νόμος. Θα εφαρμοζόταν μόνο αν υπήρχε νόμιμη αναδρομική εφαρμογή.

Κλειδί: πρώτα βρίσκω ημερομηνία έναρξης· μετά ελέγχω αν το γεγονός έγινε πριν ή μετά.

Εργασία Β: κατάργηση και ιεραρχία

Σκεφτείτε ποιος κανόνας είναι ισχυρότερος και αιτιολογήστε.

4. Υπουργική απόφαση επιχειρεί να καταργήσει διάταξη νόμου. Μπορεί να το κάνει;

5. Νεότερος νόμος ρυθμίζει διαφορετικά θέμα που ρύθμιζε παλαιότερος νόμος. Ποιος υπερισχύει;

Μικρή βοήθεια: Σύνταγμα → Νόμος → Προεδρικό Διάταγμα → Υπουργική Απόφαση

Κανόνας: για να καταργηθεί ένας κανόνας χρειάζεται νεότερος κανόνας ίσης ή ανώτερης τυπικής ισχύος.

Απαντήσεις Εργασίας Β

Κατάργηση και ιεραρχία κανόνων.

4. Όχι. Μια υπουργική απόφαση δεν μπορεί να καταργήσει νόμο, γιατί βρίσκεται χαμηλότερα στην ιεραρχία των κανόνων δικαίου.

5. Υπερισχύει ο νεότερος νόμος, εφόσον έχει ίση τυπική ισχύ με τον παλαιότερο και ρυθμίζει το ίδιο θέμα διαφορετικά.

Κλειδί: ο νεότερος κανόνας καταργεί τον παλιότερο μόνο αν έχει ίση ή ανώτερη τυπική ισχύ.

Σύντομο quiz εμπέδωσης

Σημειώστε Σωστό ή Λάθος και διορθώστε τα λάθη.

Α. Κάθε νόμος ισχύει πάντα από την ημέρα που ψηφίζεται.

Β. Αν δεν ορίζεται χρόνος έναρξης, ο νόμος αρχίζει 10 ημέρες μετά τη δημοσίευση στο ΦΕΚ.

Γ. Ο νόμος εφαρμόζεται κατά κανόνα για το μέλλον.

Δ. Μια υπουργική απόφαση μπορεί να καταργήσει οποιονδήποτε νόμο.

Ε. Ένας κατώτερος κανόνας πρέπει να συμφωνεί με τους ανώτερους κανόνες.

Για κάθε Λάθος να γράψετε τη σωστή διατύπωση με μία πρόταση.

Απαντήσεις στο σύντομο quiz

Χρησιμοποιήστε το για άμεση ανατροφοδότηση.

Α. Λάθος: Δεν αρκεί η ψήφιση. Χρειάζεται δημοσίευση και χρόνος έναρξης ισχύος.

Β. Σωστό: Αν ο νόμος δεν ορίζει χρόνο έναρξης, εφαρμόζεται ο γενικός κανόνας.

Γ. Σωστό: Κατά κανόνα ο νόμος ρυθμίζει σχέσεις από την έναρξη ισχύος του και μετά.

Δ. Λάθος: Η υπουργική απόφαση δεν μπορεί να καταργήσει κανόνα ανώτερης τυπικής ισχύος.

Ε. Σωστό: Αυτό είναι ο έλεγχος ιεραρχίας των κανόνων δικαίου.

Τελικό συμπέρασμα: ελέγχουμε πάντα χρόνο εφαρμογής και θέση στην ιεραρχία.

Δραστηριότητα εφαρμογής

Συζήτηση 5 λεπτών σε ζευγάρια.

Στις 10/6/1999 δημοσιεύεται νόμος που τιμωρεί την κλοπή βαρύτερα από πριν. Μπορεί να ορίσει ότι ισχύει από 1/1/1999;

1. Ποια είναι η γενική αρχή για τον χρόνο ισχύος του νόμου;
2. Τι σημαίνει αναδρομική εφαρμογή;
3. Υπάρχει ειδικό όριο για τους ποινικούς νόμους;

Δραστηριότητα εφαρμογής

Συζήτηση 5 λεπτών σε ζευγάρια.

Στις 10/6/1999 δημοσιεύεται νόμος που τιμωρεί την κλοπή βαρύτερα από πριν. Μπορεί να ορίσει ότι ισχύει από 1/1/1999;

1. Ποια είναι η γενική αρχή για τον χρόνο ισχύος του νόμου;
2. Τι σημαίνει αναδρομική εφαρμογή;
3. Υπάρχει ειδικό όριο για τους ποινικούς νόμους;

Ενδεικτική κατεύθυνση: όχι, γιατί οι ποινικοί νόμοι δεν μπορούν να έχουν αναδρομική εφαρμογή εις βάρος του προσώπου.

Γρήγορος έλεγχος κατανόησης

Σωστό ή Λάθος; Απαντήστε χωρίς βιβλίο.

1. Κάθε ηθικός κανόνας είναι και κανόνας δικαίου.

2. Το ιδιωτικό δίκαιο ρυθμίζει σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.

3. Το αστικό δίκαιο είναι το γενικό ιδιωτικό δίκαιο.

4. Η νομολογία συμβάλλει στη διαμόρφωση του δικαίου, αλλά δεν αποτελεί πηγή δικαίου.

Γρήγορος έλεγχος κατανόησης

Σωστό ή Λάθος; Απαντήστε χωρίς βιβλίο.

1. Κάθε ηθικός κανόνας είναι και κανόνας δικαίου.

2. Το ιδιωτικό δίκαιο ρυθμίζει σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.

3. Το αστικό δίκαιο είναι το γενικό ιδιωτικό δίκαιο.

4. Η νομολογία συμβάλλει στη διαμόρφωση του δικαίου, αλλά δεν αποτελεί πηγή δικαίου.

Πηγές δικαίου = από πού “έρχονται” οι κανόνες που μας λένε τι επιτρέπεται, τι απαγορεύεται και τι είναι υποχρεωτικό.
πχ
Νόμος: η Πολιτεία θεσπίζει έναν υποχρεωτικό κανόνα
Έθιμο: μια πρακτική εφαρμόζεται επί μακρόν και θεωρείται υποχρεωτική
Και τα δύο παραδείγματα αποτελούν πηγή δικαίου

Απαντήσεις: 1 Λ, 2 Σ, 3 Σ, 4 Σ

Β΄ Ενότητα

Έννομη σχέση
Δικαίωμα – Υποχρέωση

Σελ. 29

Έννομη σχέση

Ο νομοθέτης δεν ρυθμίζει όλες τις κοινωνικές σχέσεις. Ρυθμίζει τις σημαντικές.

Έννομες σχέσεις είναι οι σχέσεις ανθρώπων μεταξύ τους ή ανθρώπων με πράγματα, που ρυθμίζονται από το δίκαιο.

πωλητής – αγοραστής

εργοδότης – εργαζόμενος

δανειστής – δανειζόμενος

κύριος – πράγμα

Δικαίωμα και υποχρέωση

Το δικαίωμα του ενός συνήθως είναι η υποχρέωση του άλλου.

Δικαίωμα

Η εξουσία που παρέχεται από το δίκαιο σε φυσικά και νομικά πρόσωπα για να ικανοποιούν και να προστατεύουν νόμιμα συμφέροντά τους.

πχ ο ιδιοκτήτης μπορεί να πουλήσει, να χαρίσει ή να αξιοποιήσει το οικόπεδό του και να απαγορεύσει σε άλλους να το χρησιμοποιούν.

Υποχρέωση

Η νομική δέσμευση ενός προσώπου:
•να κάνει κάτι,
πχ Ο αγοραστής έχει υποχρέωση να πληρώσει το συμφωνημένο τίμημα.
•να μην κάνει κάτι
•*πχ Δεν μπορώ να χρησιμοποιώ χωρίς άδεια το οικόπεδο κάποιου άλλου*
•να επιτρέπει σε άλλον να ασκεί το δικαίωμά του χωρίς να τον εμποδίζει.
πχ Αν κάποιος έχει νόμιμο δικαίωμα διόδου μέσα από ένα ακίνητο, ο ιδιοκτήτης **δεν μπορεί να τον εμποδίζει να περνά**. Δηλαδή υποχρεούται να επιτρέπει την άσκηση αυτού του δικαιώματος.

Παράδειγμα: πώληση πράγματος

Στην ίδια έννομη σχέση υπάρχουν αντίστοιχα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Αγοραστής

δικαιούται να απαιτήσει παράδοση και μεταβίβαση κυριότητας

υποχρεούται να καταβάλει το τίμημα

Πωλητής

υποχρεούται να παραδώσει και να μεταβιβάσει την κυριότητα

δικαιούται να λάβει το τίμημα

Δραστηριότητα: βρες τη σχέση

Ομάδες των 3. Χρόνος: 8 λεπτά.

Για κάθε παράδειγμα να γράψετε: α) ποια έννομη σχέση υπάρχει, β) ποιος έχει δικαίωμα, γ) ποιος έχει υποχρέωση.

1. Η Μαρία δανείζεται 200€ από τον Γιώργο.

2. Ο Νίκος νοικιάζει ένα διαμέρισμα.

3. Η εταιρεία προσλαμβάνει εργαζόμενο.

4. Η Άννα έχει οικόπεδο και κάποιος το χρησιμοποιεί χωρίς άδεια.

Ενδεικτικές απαντήσεις

Δικαίωμα και Υποχρέωση μέσα σε μια έννομη σχέση

1 Η Μαρία δανείζεται 200€ από τον Γιώργο.

Έννομη σχέση: δάνειο
Δικαίωμα: ο Γιώργος μπορεί να ζητήσει την επιστροφή των 200€.
Υποχρέωση: η Μαρία πρέπει να επιστρέψει τα 200€.

2 Ο Νίκος νοικιάζει ένα διαμέρισμα.

Έννομη σχέση: μίσθωση
Δικαίωμα: ο Νίκος μπορεί να χρησιμοποιεί το διαμέρισμα.
Υποχρέωση: ο Νίκος πληρώνει το μίσθωμα· ο ιδιοκτήτης παραχωρεί τη χρήση.

3 Η εταιρεία προσλαμβάνει εργαζόμενο.

Έννομη σχέση: σύμβαση εργασίας
Δικαίωμα: ο εργαζόμενος δικαιούται τη συμφωνημένη αμοιβή.
Υποχρέωση: η εταιρεία καταβάλλει τον μισθό· ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία.

4 Κάποιος χρησιμοποιεί το οικόπεδο της Άννας χωρίς άδεια.

Έννομη σχέση: κυριότητα / προσβολή δικαιώματος
Δικαίωμα: η Άννα μπορεί να απαιτήσει να σταματήσει η χρήση.
Υποχρέωση: ο τρίτος πρέπει να μην εμποδίζει την άσκηση της κυριότητάς της.

Το δικαίωμα του ενός συνήθως αντιστοιχεί σε υποχρέωση κάποιου άλλου.

Γ΄ Ενότητα

Υποκείμενα του δικαίου
Φυσικά και νομικά πρόσωπα

Σελ. 45–56

Πρόσωπα και ικανότητα δικαίου

Στο δίκαιο «πρόσωπο» είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Ικανότητα δικαίου ή δικανική ικανότητα είναι η ικανότητα να αποκτά κανείς δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Φυσικά πρόσωπα

Οι άνθρωποι

Κάθε άνθρωπος είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Νομικά πρόσωπα

Οργανώσεις ή σύνολα περιουσίας που ο νόμος αναγνωρίζει ως ξεχωριστά «πρόσωπα».

Μπορούν να έχουν δικά τους δικαιώματα και υποχρεώσεις.
π.χ. εταιρεία, σωματείο, ίδρυμα.

Φυσικό πρόσωπο: έναρξη και τέλος

Η προσωπικότητα αρχίζει με τη γέννηση ζωντανού ανθρώπου και παύει με τον θάνατο.

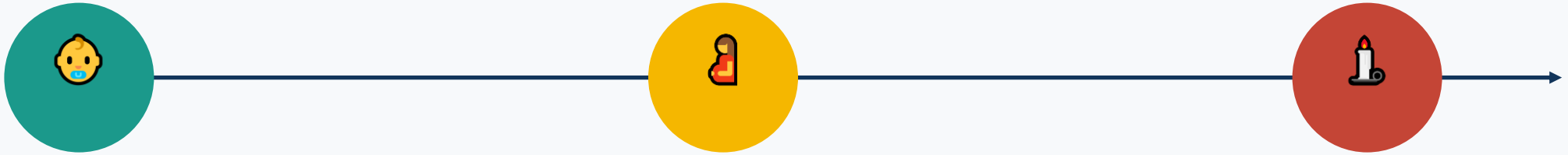

Γέννηση ζωντανού

έναρξη προσωπικότητας

Κυοφορούμενο

πλάσμα δικαίου αν γεννηθεί ζωντανό

Θάνατος

τέλος προσωπικότητας

Βέβαιος θάνατος χωρίς ανεύρεση πτώματος

Δεν είναι απαραίτητο να βρεθεί το σώμα, αρκεί ο θάνατος να είναι βέβαιος.

Τι σημαίνει;

Υπάρχουν περιπτώσεις όπου, από τις συνθήκες ενός γεγονότος, είναι βέβαιο ότι κάποιος πέθανε, παρότι το σώμα του δεν εντοπίστηκε.

Τότε ο θάνατος μπορεί να θεωρηθεί αποδεδειγμένος.

Παράδειγμα

Ένα αεροπλάνο συντρίβεται και καταστρέφεται ολοκληρωτικά. Είναι βέβαιο ότι δεν υπήρξαν επιζώντες, αλλά δεν εντοπίζεται το σώμα ενός επιβάτη.

➞ Μπορεί να συνταχθεί ληξιαρχική πράξη θανάτου.

Κλειδί: εδώ ο θάνατος είναι ΒΕΒΑΙΟΣ — απλώς δεν έχει βρεθεί το σώμα.

Αφάνεια: όταν ο θάνατος δεν είναι βέβαιος

Ο άνθρωπος έχει εξαφανιστεί και ο νόμος πρέπει να αντιμετωπίσει την αβεβαιότητα.

Τι είναι η αφάνεια;

Ο θάνατος ενός προσώπου είναι πολύ πιθανός, αλλά δεν μπορεί να αποδειχθεί με βεβαιότητα.

Για να αντιμετωπιστεί η αβεβαιότητα, το πρόσωπο μπορεί να κηρυχθεί σε αφάνεια με δικαστική απόφαση.

Πότε μπορεί να ζητηθεί;

- Μετά από τουλάχιστον 5 συνεχή χρόνια εξαφάνισης.

ή

- Μετά από 1 χρόνο, αν το πρόσωπο εξαφανίστηκε ενώ διέτρεχε σοβαρό κίνδυνο ζωής.

Παράδειγμα

Κάποιος εξαφανίζεται σε ναυάγιο. Δεν βρίσκεται το σώμα του και δεν υπάρχει απόλυτη βεβαιότητα ότι πέθανε.

Αν περάσει ο χρόνος που ορίζει ο νόμος, μπορεί να ζητηθεί η κήρυξή του σε αφάνεια.

Διαφορά: Βέβαιος θάνατος = ξέρουμε ότι πέθανε. | Αφάνεια = δεν ξέρουμε αν πέθανε.

Τι σημαίνει πρακτικά η κήρυξη σε αφάνεια;

Η δικαστική απόφαση επιτρέπει να ρυθμιστούν οι βασικές νομικές σχέσεις που έμεναν σε εκκρεμότητα.

Περιουσία & κληρονομία

Εφόσον το πρόσωπο κηρυχθεί σε αφάνεια, επέρχονται οι βασικές συνέπειες του θανάτου.

Έτσι μπορεί να προχωρήσει η κληρονομική διαδοχή και να ρυθμιστεί η περιουσία του άφαντου.

Ο γάμος

Ο γάμος του άφαντου ΔΕΝ λύνεται αυτόματα μόνο και μόνο επειδή κηρύχθηκε σε αφάνεια.

Η αφάνεια μπορεί όμως να αποτελέσει λόγο για να ζητηθεί διαζύγιο.

Γιατί χρειάζεται αυτό;

Χωρίς δικαστική λύση, η οικογένεια και οι κληρονόμοι θα έμεναν για χρόνια σε αβεβαιότητα:

ποιος διαχειρίζεται την περιουσία; μπορεί να γίνει κληρονομική διαδοχή; τι γίνεται με τον γάμο;

Με απλά λόγια: η απόφαση δεν «αποδεικνύει» ότι πέθανε· δίνει νομική λύση στην πολύχρονη αβεβαιότητα.

Αν ο άφαντος επιστρέψει;

Τι γίνεται με την περιουσία και τις σχέσεις που είχαν ήδη ρυθμιστεί;

Ερώτηση: Ένα πρόσωπο κηρύχθηκε σε αφάνεια, αλλά χρόνια αργότερα εμφανίζεται ζωντανό. Τι συμβαίνει;

Ενδεικτική απάντηση

Ο άφαντος μπορεί να ζητήσει να ανακτήσει την περιουσία του.

Ο νόμος προστατεύει αυτή τη δυνατότητα και προβλέπει εγγυήσεις για ένα χρονικό διάστημα.

Και ο γάμος;

Αν ο γάμος είχε λυθεί στο μεταξύ με διαζύγιο λόγω της αφάνειας, η επιστροφή του άφαντου δεν τον επαναφέρει αυτόματα.

Ο προηγούμενος γάμος παραμένει λυμένος.

Άρα: η επιστροφή αλλάζει ξανά την περιουσιακή κατάσταση, όχι όμως αυτόματα ό,τι έχει ήδη λυθεί νόμιμα.

Γιατί χρειάζεται δικαστική απόφαση;

Γιατί δεν αρκεί η φήμη ότι κάποιος «μάλλον πέθανε»;

Ερώτηση: Γιατί ο νόμος απαιτεί επίσημη διαδικασία και δεν αρκεί απλώς να θεωρούν όλοι ότι ο εξαφανισμένος πέθανε;

1. Σοβαρές συνέπειες

Ο θάνατος επηρεάζει κληρονομία, περιουσία και οικογενειακές σχέσεις.

2. Προστασία δικαιωμάτων

Πρέπει να προστατεύονται τόσο ο εξαφανισμένος όσο και οι συγγενείς και οι κληρονόμοι του.

3. Ασφάλεια δικαίου

Χρειάζεται επίσημη απόφαση ώστε να είναι σαφές για όλους ποια νομική κατάσταση ισχύει.

Ενδεικτική απάντηση: Επειδή οι συνέπειες είναι πολύ σοβαρές, ο νόμος απαιτεί δικαστική κρίση και όχι φήμες ή υποθέσεις.

Πώς εξατομικεύεται ο άνθρωπος;

Το φυσικό πρόσωπο διακρίνεται νομικά από συγκεκριμένες ιδιότητες.

- **Όνομα**
- ⚧ **Φύλο**
- 👨‍👩‍👧 **Συγγένεια**
- 🏠 **Κατοικία**
- 🌐 **Ιθαγένεια**
- 🎂 **Ηλικία**

Παράδειγμα πρακτικής σημασίας: η κατοικία καθορίζει ποια δικαστήρια είναι κατά τόπο αρμόδια.

Προστασία της προσωπικότητας

Τι προστατεύει το δίκαιο όταν μιλά για «προσωπικότητα»;

Το δικαίωμα της προσωπικότητας προστατεύει βασικές πλευρές της ανθρώπινης ύπαρξης και αξιοπρέπειας.

Ζωή & υγεία

σωματική ακεραιότητα, υγεία

Τιμή & υπόληψη

αξιοπρέπεια, καλή φήμη

Ιδιωτική ζωή

προσωπικές στιγμές, απόρρητο

Ελεύθερη ανάπτυξη

προσωπικότητα, κοινωνικές σχέσεις

Γενικό δικαίωμα: καλύπτει πολλές πλευρές της προσωπικότητας. | Απόλυτο δικαίωμα: όλοι οφείλουν να το σέβονται.

Αν προσβληθεί η προσωπικότητά μου, τι μπορώ να ζητήσω;

Τέσσερις διαφορετικές αξιώσεις — όχι τέσσερις ίδιες λύσεις.

1. Άρση της προσβολής

«Σταμάτα αυτό που κάνεις τώρα.»

π.χ. κατέβασε την παράνομα δημοσιευμένη φωτογραφία.

2. Παράλειψη στο μέλλον

«Μην το ξανακάνεις.»

π.χ. να απαγορευτεί νέα δημοσίευση της ίδιας φωτογραφίας.

3. Αποζημίωση

«Αποκατάστησε την οικονομική ζημιά.»

π.χ. έξοδα θεραπείας ή αποδεδειγμένη απώλεια εισοδήματος.

4. Ηθική βλάβη

«Υπήρξε ψυχική ή ηθική προσβολή.»

π.χ. ταπείνωση, στενοχώρια ή ψυχική αναστάτωση.

Ένα παράδειγμα που δείχνει και τις 4 αξιώσεις

Η ίδια προσβολή μπορεί να δημιουργήσει περισσότερα από ένα αιτήματα.

Κάποιος δημοσιεύει χωρίς άδεια προσωπική και εξευτελιστική φωτογραφία της Άννας στο διαδίκτυο.

Άρση	Να διαγραφεί η φωτογραφία που έχει ήδη αναρτηθεί.
Παράλειψη	Να μην ξαναδημοσιευτεί στο μέλλον.
Αποζημίωση	Αν αποδείξει οικονομική ζημιά, να αποκατασταθεί.
Ηθική βλάβη	Να ζητήσει χρηματική ικανοποίηση για την προσβολή και την ταπείνωση.

Αποζημίωση ή ηθική βλάβη;

Η βασική διάκριση που πρέπει να θυμόμαστε.

Αποζημίωση

Αφορά οικονομική / περιουσιακή ζημιά.

Παράδειγμα:
Έξοδα ιατρικής θεραπείας, ζημιά σε περιουσία, απώλεια εισοδήματος.

Ηθική βλάβη

Αφορά μη οικονομική προσβολή.

Παράδειγμα:
Ταπείνωση, φόβος, στενοχώρια, προσβολή της αξιοπρέπειας.

Προσοχή: και η ικανοποίηση για ηθική βλάβη μπορεί να είναι χρηματική. Η διαφορά είναι ΤΙ αποκαθίσταται.

Έλεγχος κατανόησης

Ποια αξίωση ταιριάζει σε κάθε περίπτωση;

Α. Ζητώ να κατέβει σήμερα μια παράνομη ανάρτηση. → **Άρση της προσβολής**

Β. Ζητώ να μην ξαναδημοσιευτεί η φωτογραφία μου. → **Παράλειψη στο μέλλον**

Γ. Πλήρωσα 800€ για θεραπεία λόγω τραυματισμού. → **Αποζημίωση**

Δ. Δεν έχασα χρήματα, αλλά υπέστην δημόσια ταπείνωση. → **Ικανοποίηση ηθικής βλάβης**

Κανόνας-κλειδί: πρώτα ρωτάμε «τι ζημιά ή τι προσβολή θέλω να διορθώσω;»

Πηγή: Στοιχεία Αστικού και Εργατικού Δικαίου, Α΄ Μέρος — ΑΚ 57–60.

Πρακτικό περιστατικό: δημοσίευση φωτογραφίας

Από απλή ιστορία σε νομικό συλλογισμό.

Ένας δημοσιογράφος δημοσιεύει φωτογραφία γνωστού ηθοποιού σε ιδιωτικές στιγμές. Ο ηθοποιός θεωρεί ότι προσβάλλεται η προσωπικότητά του.

1. Ποιο δικαίωμα προσβάλλεται;
2. Ποιες αξιώσεις μπορεί να ασκήσει;
3. Γιατί η ιδιωτική ζωή δεν παύει να προστατεύεται όταν κάποιος είναι δημόσιο πρόσωπο;

Ενδεικτική απάντηση: δικαίωμα προσωπικότητας, με αξιώσεις για άρση προσβολής, μη επανάληψη, αποζημίωση και ικανοποίηση ηθικής βλάβης.

Πρακτικό περιστατικό: ενδεικτικές απαντήσεις

Δημοσίευση φωτογραφίας γνωστού ηθοποιού σε ιδιωτικές στιγμές

1

Ποιο δικαίωμα προσβάλλεται;

Το δικαίωμα της προσωπικότητας και ειδικότερα η ιδιωτική ζωή και η εικόνα του προσώπου. Η δημοσιότητα ενός ανθρώπου δεν σημαίνει ότι χάνει την προστασία της ιδιωτικής του ζωής.

2

Ποιες αξιώσεις μπορεί να ασκήσει;

Μπορεί να ζητήσει: α) άρση της προσβολής (π.χ. να αποσυρθεί η φωτογραφία), β) να μην επαναληφθεί στο μέλλον, γ) αποζημίωση αν προκλήθηκε οικονομική ζημιά και δ) χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη.

3

Γιατί η ιδιωτική ζωή προστατεύεται και όταν κάποιος είναι δημόσιο πρόσωπο;

Επειδή κάθε άνθρωπος διατηρεί έναν προστατευμένο ιδιωτικό χώρο. Το γεγονός ότι είναι γνωστός στο κοινό δεν επιτρέπει απεριόριστη παρέμβαση στην προσωπική του ζωή. Δημοσίευση μπορεί να δικαιολογείται μόνο όταν υπάρχει πραγματικό και νόμιμο δημόσιο ενδιαφέρον.

Κλειδί: δημόσιο πρόσωπο ≠ άνθρωπος χωρίς ιδιωτική ζωή.

Νομικά πρόσωπα

Ενώσεις ανθρώπων ή σύνολα περιουσίας που υπηρετούν σκοπό και αποκτούν προσωπικότητα.

Ν.Π.Δ.Δ.
ιδρύονται συνήθως με νόμο, ασκούν δημόσια εξουσία

Ν.Π.Ι.Δ.
ιδρύονται με ιδιωτική πρωτοβουλία και υπηρετούν ιδιωτικούς σκοπούς

Μικτής φύσης
μορφή ιδιωτικού δικαίου αλλά δραστηριότητα κοινωνικού συνόλου

Σύσταση, έδρα, διοίκηση, ευθύνη

Το νομικό πρόσωπο λειτουργεί μέσω φυσικών προσώπων.

Σύσταση

έγγραφη συστατική πράξη και καταστατικό ή οργανισμός

Επωνυμία & έδρα

όνομα και τόπος λειτουργίας διοίκησης

Διοίκηση

όργανα που εκπροσωπούν δικαστικά και εξώδικα

Ευθύνη

ευθύνεται για πράξεις οργάνων εντός καθηκόντων

Όταν διαλυθεί νομικό πρόσωπο, ακολουθεί εκκαθάριση: ρευστοποίηση ενεργητικού και πληρωμή χρεών.

Νομικά πρόσωπα του Αστικού Κώδικα

Τα μη κερδοσκοπικά Ν.Π.Ι.Δ. που παρουσιάζει η ύλη.

Σωματείο
ένωση τουλάχιστον 20 προσώπων

Ίδρυμα
περιουσία για συγκεκριμένο σκοπό

Επιτροπή Εράνων
ένωση τουλάχιστον 5 προσώπων για έρανο

Αστική εταιρεία
σύμβαση για κοινό μη εμπορικό σκοπό

Σωματείο

Το πιο χρήσιμο πρακτικό παράδειγμα για τους μαθητές.

Σωματείο είναι ένωση 20 τουλάχιστον προσώπων, με νομική προσωπικότητα και μη κερδοσκοπικό σκοπό.

1. 20 πρόσωπα
2. συστατική πράξη + καταστατικό
3. δικαστική έγκριση
4. δημοσίευση περίληψης
5. εγγραφή στο βιβλίο σωματείων

Ίδρυμα – Επιτροπή Εράνων – Αστική εταιρεία

Μικρές αλλά κρίσιμες διακρίσεις.

Ίδρυμα
σύνολο περιουσίας για σκοπό, με ιδρυτική πράξη και έγκριση Πολιτείας

Επιτροπή Εράνων
5 τουλάχιστον πρόσωπα συλλέγουν χρήματα ή αντικείμενα για κοινωφελή σκοπό

Αστική εταιρεία
σύμβαση 2 ή περισσότερων προσώπων με κοινές εισφορές για μη εμπορικό σκοπό

Εργασία εργαστηρίου: σχεδιάζω ένα σωματείο

Παραδοτέο: παρουσίαση 6–8 διαφανειών ανά ομάδα.

σκοπός και επωνυμία	έδρα	όροι εγγραφής και αποχώρησης μελών
πόροι	όργανα διοίκησης	όροι διάλυσης

Αξιολόγηση: σαφήνεια σκοπού, ορθότητα νομικών όρων, ρεαλισμός καταστατικού, ποιότητα παρουσίασης.

Χάρτης εννοιών

Όλα συνδέονται: κανόνες → σχέσεις → δικαιώματα → πρόσωπα.

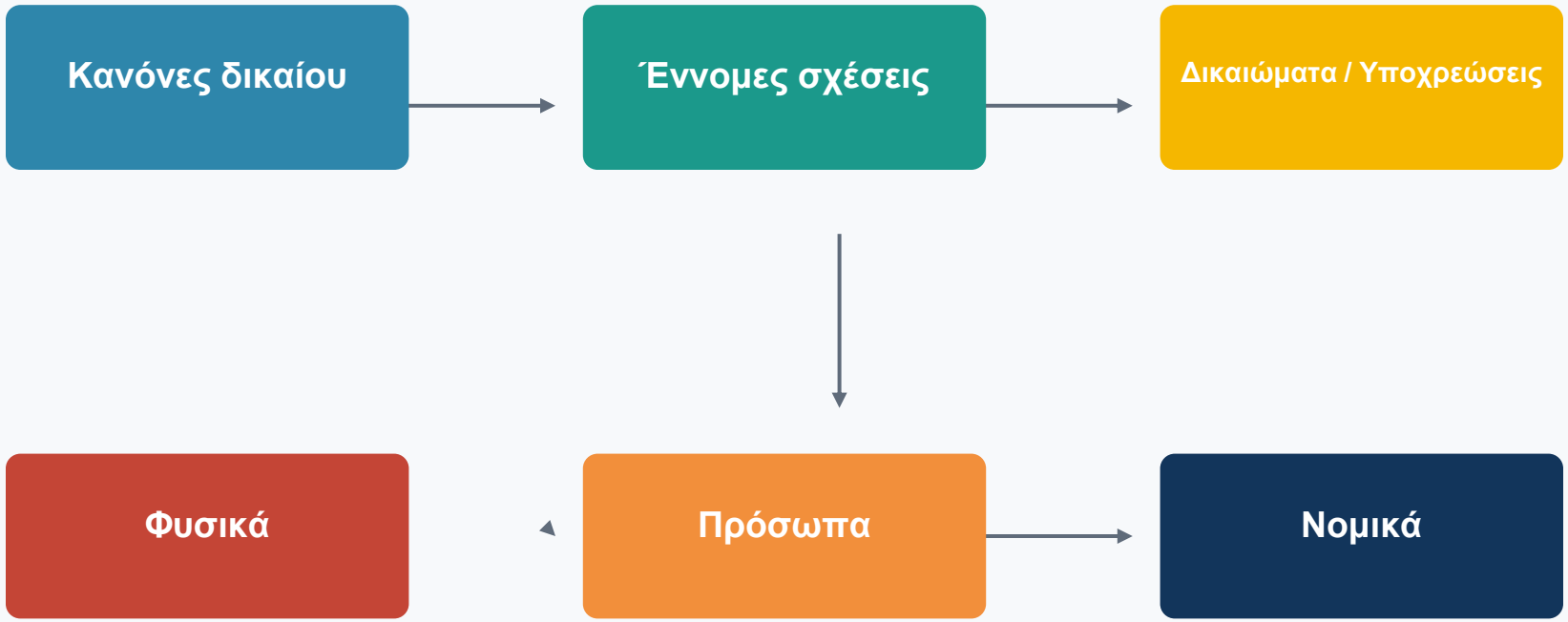

Έξοδος από το μάθημα

Ατομικό φύλλο 5 λεπτών.

1. Γράψε έναν κανόνα δικαίου και έναν κανόνα ηθικής.

2. Δώσε ένα παράδειγμα έννομης σχέσης.

3. Ποια είναι η διαφορά φυσικού και νομικού προσώπου;

4. Τι αξιώσεις έχει κάποιος όταν προσβάλλεται η προσωπικότητά του;

Χωρίς πλήρη πρόταση δεν βαθμολογείται. Η νομική σκέψη χρειάζεται σαφήνεια.

Ενδεικτικές απαντήσεις δραστηριοτήτων

Για χρήση από τον/την εκπαιδευτικό.

1. Αναδρομικός ποινικός νόμος: δεν εφαρμόζεται αναδρομικά εις βάρος του προσώπου.

2. Συνήθεια σχολείου ≠ έθιμο ως πηγή δικαίου, αν δεν υπάρχει κοινή πεποίθηση νομικής υποχρεωτικότητας.

3. Δάνειο: δανειστής έχει δικαίωμα επιστροφής, δανειζόμενος υποχρέωση επιστροφής.

4. Προσωπικότητα: άρση προσβολής, μη επανάληψη, αποζημίωση, ηθική βλάβη.

Τελική ιδέα

Το δίκαιο δεν είναι αποστήθιση όρων. Είναι τρόπος να βλέπουμε ποιος έχει εξουσία, ποιος έχει υποχρέωση και ποιος προστατεύεται.

Επόμενο βήμα: εφαρμογή σε σύντομα πρακτικά περιστατικά.